

LEFELE A HEGYRŐL

Irta: SZILÁGYI ANDRÁS

Hogy mi történt, hogy történt az egész, csak az tudja, aki ott volt és látott mindent. Sok erdőben egyik napról a másikra megállt minden. Másutt hetekig hónapokig tartott, amíg tönkrement a vidék. Fenyőerdők szélén elfelejtett fatönkök álltak és apró völgyekhez kötve úgy heverték a fűrésztelepek, mint félig korhadt legyek a pókhálóban...

Utoljára Schwarz Dezső fűrészkezelő hagyta el a vidéket. A holmija: esőköppeny, molyette télikabát, két aszpirin, „régiből” való doboz rühkenőcs, gonorrhoea fecskendő és zsiros tartalékbakkancs a hátizsákjában. A szeges botot a kezében szorongatta. A rossz tükör, a viharvert alsónadrág és gallér, a fenyőfaág a kunyhóban maradt.

— Szervusz telep! Szervusztok gömbfaköbözések!

Még egy pillantást vetett az irodára, alvó kékceruzákra és egymás hegyén-hátán álló rubrikákra. A fuvardíjak és lefektetett méterfák is elsuhantak a szeme előtt. A cégpecsét sem állt a régi helyén; a gazdasági válság leseperte azt is.

— Megyek a jól megérdemelt penzióba! Legalább kialszom magam! Rendes ágyban! Ahol nincs poloska! Sőt — bolha sincsen! — gondolta kéjjel és az utolsó husz év futkosásaira gondolt: frontra, hajnali felkelésekre roham előtt, kint az erdőn.

— Nem érdemes! Nem érdemes! — kiáltotta hangosan.

Hol legurult, hol hegyet mászott, közben ösvényes erdőkön szaladt végig. Jobban ismerte a környéket, mint a gyerekek.

A hegytető közepén szembetalálkozott Gavrillával.

— Kár, hogy elmész, Domnule — mondta a gyerek — idén télen megtanultam volna tőled a számadásokat is.

— Belátod már, hogy igazam volt? — kérdezte Dezső nagy daldallal.

— Bizony! Aki tud írni, olvasni, számolni, mégse hal éhen! — mondta Gavrila megadással.

Régen viták voltak erről az ember és a gyerek között. Dezső védte, dicserő az ábécét. Gavrila nem tudta belátni, mire való.

— Milyen jó lesz, ha üzleteket kötsz és alá tudod írni a neved — magyarázta Dezső.

Gavrila sokáig ellenállott, de aztán egyszerre felcsattant a világság benne s azontul odacsatlakozott a fűrészkezelőhöz. Dezső vezette nehéz kezeit, dresszirozta, mint a havasi medvét.

— Fölkeresem én magam a városban! Megtanulom a számadásokat ott is.

— Eltévedsz te, amíg odaérsz!

— Dehogy tévedek! Amerre még csak a hidakat és a kocsmákat számolom meg.

— Miből fogsz élni benn? Pénzed nincs, munkát nem kapsz!?

— Beálllok szolgának, magához!

— Mától kezdve facér vagyok én is! — felelte Dezső.

Gavrila csóválta a fejét. Nem hitte el, hogy egy okos úr, aki annyi mindenhez ért s aki annyi bocskorosnak parancsolt errefelé — szűkölködjék, koplaljon.

— Akkor elmegyek örnek a faraktárba. Éjjelezni én is tudok.

— Maradj csak itt! Inkább békülj ki a papnéval. Okosabb lesz! — kiáltotta utána Dezső, mert már messze volt.

Fejében sokáig ott koválygott Gavrila jövődő sorsa. Még két-há-

rom napig süt a nap és száraz az erdő, aztán lecsap az eső, a fákat behálózza a dér és az unalom, és már csak a fenyők maradnak zöldek. Madár helyett csak a kőd vonul hegyekről-völgyekre, lassan, gyűlöletesen, mint templomban a tömjén, mint gépek mellett a gőz. Nemsoká tél poroszkál végig a vidéken, a pisztrángok befagynak a patakba s a halászok úgy piszkálják ki őket a jégkéreg közül, mint szardiniákat a konzerves dobozból.

A fűrészkészítő agyában tizenkét tél unalma élt, ezalatt megkövesedett belülről, mint kőszén a földrétegek alatt. Elképzelte, milyen lesz ezeknek itt a tél! Hisz' alig volt munka az idén! Dezsőnek otthoni kollégái jutottak eszébe, hivatalnokok mindenféle fajta üzemekekből, pénztárnokok, könyvelők, irnokok, bankfiúk, akik a szervezetben billiárdoztak, cél nélkül, várva a konjunkturát, ami nem jön. (Napjaink egész bizonytalansága eszébe jutott.)

Hirtelen ideges lett és éhes. Egy pár mogyorófa bokorral találkozott az úton. A mogyoró megérett rég, le is hullott, a bokrokon erőtllenül lógtak a levelek. Keresgélni kezdett mohón, mint a gyermek. Egy mogyorót ketté tört plombált fogaival, többet nem is talált, mert Gavrila is járt erre és alaposan átkutatott minden helyet.

— Á! Van szerencsém, Domnule Dezső!

Arsénie állt mögötte, a szívhajos halász és szomszéd. A víz felől jött halkan, a patakzaj miatt nem lehetett hallani lépteit. Nevetett és örült, hogy sikerült meglepnie a fakukacot ilyen gyerekes foglalkozás közben. Arsénie családja ott lakott a fűrészközlemben. Két gyereke, felesége, apja, nagyapja, anyósa, rengeteg ember egy fedél alatt.

Dezsőnek sok ellensége volt a környéken, gazdája pénzét mindig erélyesen védte, de Arséniékkal jól bánt mindig. Nem ő szerzett ingyen orvost, szivcseppet Arséniének? Nem ő javította meg a varrógépet? Pedig a gép több volt nekik, mint a titkos pálinkakimérés, mint a széna, ami termett, mint a tehén, mint a kereset. Arsénie szorgalmas felesége ott ült az icipici ablakban folyton és varrt. Varrnivaló volt elég. Ügynök beszélt beléjük a gépet, részletfizetésre vették, még konjunktúra idején s a részletek fele most is a hátukon volt.

Arsénie tizennégy év óta volt beteg. Azóta megszokta azt, hogy kinézzék, hogy úgy tekintsék, mint akit már régen betettek a hideg sirba, a föld közé. Gondolatban lefosztottak róla minden értéket és erőt, a holmiját, a pár szál erdejét is felosztották már. Mint a csontváz, szegény volt és üres. Arsénien először végigfutott a jeges rémület, ágnak dől. Ez már régen volt, azóta megnyugodott.

— Egven meg a fene mindenkit és mindent! — gondolta magában és semmivel sem törődve halászni kezdett.

A halál lepergett róla, mint a vízcsepp.

Sokszor gondolta magában: — Milyen furcsa! Megszabadultam a fronttól és egy vacak esőtől lettem beteg. Máskor pedig annyit vesződött a horoggal, hogy a halálról meg is feledkezett. Néha elerőtlenedett, olyankor elnyúlt az ágyban, mint régen a fedezékben és várta, hogy elmenjen felette a veszély. Eddig szerencséje volt.

— Mi újság nálatok? Van hal? — kérdezte Dezső.

— Fenét! Hoztam volna neked is szivesen, de nincs.

Ezelőtt Arsénie egyedül volt. A többiek dolgoztak. De mióta úgy tönkrement itt az élet, azóta a lustálkodást mások is halászzal kötötték össze.

Arsénie feltűnően rossz színben volt és — mint a félholtaknak — keserű vonás látszott a szája körül.

— Ne törd magad annyit, te — mondta Dezső hátrahökölve. — Ne-

ked a gyaloglás méreg!

— Mit bánom én! Más bajom van nekem! — felelte feljajdulva.

— Csak nem a géptű törött el megint?

— Más baj van! Jó hogy találkozom veled, Domnule.

— Csak nem beteg valaki?

— Nem szólok semmit, nézd meg.

Lementek a patak melletti házhoz. A tetőn bársonyos moha volt, az udvaron Arsénie kisebbik fia játszott szennyes ingben, a disznó mellett. Otthon volt mindenki. Az összes öregemberek és öregasszonyok. Idegen csak egy volt, a juhásztor a tulsó hegyoldalról, aki nyáját a bojtárra bízta. Lejött ide pálinkát inni.

A varrógép megállt, mikor Dezső belépett. A sarokban csámpás kucoricamorzsoló széken Arsénie nagyobbik fia ült; a lábán piszkos rongy.

Arsénie föllebbentette a rongyot. A gyerek fölzisszent. Lábán kerek lyuk látszott, mintha gránáttal ütötték volna.

Mióta Dezső szerzett ingyen orvost és gyógyszerert, azóta a család szemében ő vette át az orvos varázslatos funkcióit.

— Meg lehet ezt gyógyítani? — kérdezte Arsénie.

Dezső megdöbbenve nézte a lyukat. Katonakorában is volt sokat kórházban háború alatt; nemi baja is volt, más baja is.

T! B! C! — mondta magának. — Kórházba kell vinni, azt hiszem a lábakat gipszbe teszik, — mondotta hangosan.

Arsénie belenyugodott abba rég, hogy a betegek nagy államához tartozik. De hogy a fia?

— Sokáig lesz beteg?

— Azt hiszem pár hónapig.

— Nem kell levágni a lábát?

— Ne félj, — nyugtatta meg Arséniet Dezső.

Nagyapó is közbeszólt: lemoszuk mindennap fenyőfürdővel, meglásátok egy hét alatt jobban lesz!

— Hallgassatok rám! — szólt erélyesen Dezső. Ugy-e hiába fizettek 25 leit a ráolvasásér? Nem használt az ima semmit. Mégis csak én javítottam meg a gépet. Higyjétek el nekem: ez a gyerek orvosok kezébe való.

— Domnule Dezső! — kiabálta valaki hátulról.

— Dom—nu—le!!!

Dezső megállt.

A pálinkaivó pásztor szaladt utána Arséniéktől.

— Uram! Nekem injekciókat adtak a combomba és a vérbe! Azt mondták: szifiliszem van. De már nem volt pénzem, hogy tovább kezeltessem magam! Most a lábamon van egy seb! Olyan mint az Arsénie gyereké! Vajjon ez attól van? Vérbajtól?!

A seb erősen szagos volt, helyenként fekete, mintha legyek lakmároztak volna belőle.

— Én nem tudom, hogy attól van-e vagy sem, de folytasd az injekciókat, mert különben baj lesz.

— Ezerötszáz lei kapni valóm van a juhoknál, ez rámegy az injekciókra, élni miből fogok?

— A lábad fontosabb mint az ezerötszáz lei — felelte Dezső és otthagya a pásztort.

Ő maga is vérbajos volt, itt szerezte ő is munka közben. Ki tudja hogyan, ki tudja kitől? Ez a vérbaj: lezárt fejezet. Az orvosok „kikezelték” és sorsára hagyták.

— Tényleg egészséges vagyok vagy csak lappang bennem az egész? — töprengett magában. — A sír szélén állunk mind?

Megrohanták a környék összes betegségei. Patakok tifusz bacillussokkal voltak teli, fenyők alatt és házak között véres gyerekszékletek fénylettek. A gyerekeket vérhas tizedelte meg, asszonyok sokszor a bába piszkos kezétől pusztultak el, s az ifjúkori halál is mindennapi volt.

A pénzések elhagyták rég az erdőt. A pap volt az egyetlen egészségi szerv. S télen sitalpakon indult ki temetésre, így jobban győzte mégis a dolgát.

Hideghavason a halál annyi sem volt, mint mikor bogár roppan a szekér kerekei alatt.

Hangosan gondolkozott Dezső: mi mégis értünk sok mindenhez! Nyelveket tudunk! Városokban lakunk. Vannak még némi lehetőségeink. Ezeket tiz évvel előbb viszi el az ördög.

Tudta jól, hogy Közép- és Nyugat-Európa zsákuccába került. Újságból tudta azt is, hogy lázasan fegyverkeznek mindenfelé.

— Vén csont vagyok és mégis behivnak engem is.

Látta magát zöld katona ruhában, sötét kavernák, hűgyszagú fedezékek között, amint levegő után kapkodva letépte magáról a gázmaszkot.

— Vagy itthon halunk éhen, vagy a fronton döglünk meg!

Arrébb patak sarlózott bele a vidékbe, vékonyan, görbén csergedezett a fűszálak és gyökerek között, mint cérna a tű nyílásán át. Dezső nem látott, nem hallott semmit. A feje zugott, a szíve vert, mintha ágyúgolyók bombázták volna. Sietett lefelé.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETIRÁS KÉRDÉSEIHEZ

Irta: FÜLÖP ERNŐ

1. A könyv, amelyről beszámolunk, szokatlan jelenség a magyar irodalomtörténetírás történelmében. A magyar irodalomtörténetnek mindmáig két jellegzetes típusa volt. Az egyik, a *Toldy—Beöthy*-féle elsősorban politikai szempontok szerint, politikai páthosszal tárgyalta irodalmunkat. A másik, a *Pintér*-féle, száraz statisztikát, lélektelen adatgyűjteményt szerzett belőle és ez a hagyomány még érzékenyebb, művésziileg fogékonyabb történészeknek — mint *Horváth János*-nak — stílusára is bénítólag hatott. Szerb Antal szakított mindkét hagyománnyal és tudatosan szembehelyezkedik velük. „Be kell vallanunk” — írja bevezetésében — „hogy a könyv megírásánál a stílus kérdését minden elmondott tudományos problémánál fontosabbnak tartottuk.” (I. 21.) S ez a stílustörekvés Szerb Antalnál nem maradt csak szándék: meg is valósult.

Az irodalomtörténetet Goethe: *Dichtung und Wahrheit* c. művére szokták visszavezetni — s a modern szellemtörténeti irány valóban Goethe-ig nyúlt vissza. A goethei irodalomtörténetírás elsősorban szellemi önéletrajznak készült. Szerb Antal számára is az irodalomtörténet személyes ügy, mint az önéletrajz: magyar kulturájú lévén, a magyar művelődés multjában is a maga jelen kérdéseire keres megoldást. Másrészt a goethei csira művészi önkifejtés volt: és Szerb Antal könyvét olvasva, szinte meghökkenünk annál a gondolatnál: hogyan lehetett a művészet egyik ágáról, az irodalomról mindmáig nálunk olyan művészietlenül, szárazon, élettelenül értekezni, lendületlen ész-kategoriákba